

St. Morizen
St. Morizen
St. Morizen

St. Morizen

St. Morizen

A. & Ω.

APHORISMOS ORATORIOS

EX

PATHOLOGIA

ESAIANA

GENERALES

PERMISSU INCLYTÆ FACULTATIS PHILOSOPHICÆ LIPSIENSIS

d. XXI. Maji Anni MDCCXI.

PLACIDO ERUDITORUM EXAMINI
SUBMITTENT

P R Æ S E S

M. CHRISTIANUS HENRICUS

SCHREY

ET

RESPONDENS

JOHANNES GOTTOFREDUS HERING,

Dresdensis, SS. Theologiæ Studiosi.

L I P S I Æ,

Typis BRANDENBURGERIANIS.

ALPHORISMOS ORATORIOS

EX

PATHEOLOGIA

ESAIANA

GENERALES

PERMISSU INCEPTE FACULTATIS PHIL.

LOSOPIE LAPSIENSIS

ANNO MDCCCLXII

PLACIDO ERUDITORUM EXAMINI

SUBMITTUNT

P R A E S E S

M. CHRISTIANUS HENRICUS

S C H E R E Y

ET

RESPONDENS

JOHANNES GOTTFRIEDUS HERING

Dreßden, SS. Theologiae Studii.

1792

THE BRANDENBURGERIANIS

J. N. J.

PRÆFATIO.

*Ac curam affectuum explicare rem laboris plurimum, successus incerti esse, Heiderus pronunciat. Si enim tot, quæ in hoc moventur negotio, contraversas perpendis, parum aberit, quin cum Christiano Thomasio, in Praxi Philosophiæ moralis breviter eas recensente, Herculeo opus esse labore, si quis in tanta sententiarum diversitate penetrare velit, judices. Nihilominus tamen, si saltem ille perpendatur usus, quem, missis intricatioribus Philosophorum quæstionibus, eorum cognitio Oratori profano & Sacro, imo etiam singulariter Exegetæ præstare potest, operam certe oleumque non perdit, qui isthunc laborem non plane negligit. Non est ignotum Dannhaueri votum his declaratum verbis: *Utinam aliquis Oraculis divino afflatu dictatis hanc operam nobis daret, & accurato studio nobis repræsentaret singulorum Scriptorum Sacrorum indolem, ingenium, fata, mores, affectus.* Nec abest a veritate τῆς Μεγαλάνδεξ nostri Lutheri effatum, eum, qui affectus in Scriptura contentos accurate eruere sciat, plus sæpe sua invenire posse opera, quam multi tribuere possint Commentarii, dicentis. Non solum autem in Oraculorum Sacrorum Interpretatione artificium istud multum valet, ad quod acquirendum breves, utinam exemplis Scripturæ paulo prolixius illustratas, suppeditavit regulas Augustus Hermann. Franckius; sed quantum Orator Sacer quoque ad permovendos fidei suæ creditorum animos iis valeat, cum in habendis concionibus, tum privatim in erigendis miseria affectis, objurgandis pejus viventibus,*

Phil. moral
P. II, p. 326.

c. II, §. 5.

Hermen.
Sac. Sect. II.
Art. I. P. 3. P.
348.in Manuduct.
ad Lectio.
Scripturæ S.
Additam, I.

bus, excitandisque iis ad sequendam virtutis viam, partim suffragia in hac arte exercitatorum, partim quoque exempla eorum luculenter ostendunt. Inde quoque factum est, ut B. Hülseman-
 nus peculiari Præfatione studiosos ad oratoriae studium magno ani-
 mi ardore adhortaretur. Utatur igitur SS. Theologia hac quo-
 que famula, glorietur Sancta Ecclesiae domus his quasi Ægypti
 spoliis. Possunt huic fini non parum prodesse, quæ vel jam olim
 Aristoteles, vel Quintilianus de affectuum doctrina aliique tradi-
 derunt. Non quoque spernenda sunt, quæ Valentinus Thilo in
 Pathologia Oratoria studiose congeffit, sed cum ubivis profano-
 rum Auctorum exemplis tantum illustrari suggesta cernamus, nos,
 quod a multis sæpius monetur, optimum dicendi magistrum Spi-
 ritum S. præeuntem jam sequamur. Quodsi Esaiam ejusque vel
 aliquot tantum percurras Capita, eum ita animis quasi mortali-
 um imperare deprehendes, ut non solum ejusmodi quid in Scri-
 ptore vulgari obvium non habeas, sed nec inter Sacros Auctores po-
 stremas ei assignaturus sis partes. Sensit divinam hanc ejus dicendi
 vim Ambrosius, ab Augustino recens converso consultus, qui po-
 tissimum e Sacris libris sint legendi, dum aliquoties respondit:
 lege Esaiam. Nostri autem nunc non est, vastum componere vo-
 lumen, docentisve partes nobis sumere, quamvis jam olim Socra-
 tes, cum vix quinque minas in re haberet, Critobulum tamen ar-
 tem discendi doceret, cum hic discendi avidos nos esse neuti-
 quam dissimulemus. Specimen tamen doctrinae generalio-
 ris hoc modo tractandæ nobis edendum erat. Specialem interim
 tractationem, quæ utique singularem poscit operam, si vel pruden-
 tiorum subministrata consilia, vel tempus, vel occasio, illud suase-
 rint, nos declinatuos non esse fatemur. Sistimus igitur Tibi,
 L. B., Aphorismos generales Oratorios, ita tamen, ut, quærem in
 artificio Pathologico adjuvant & promovent, Capite I. quæ eam inti-
 mus concernunt, Cap. II. & quæ tandem eandem feliciter perficiunt,
 Cap. III. strictissime tradamus.

Præfata est
 ipsius Me-
 thodo con-
 cionandi.

Rhetoric. L.
 II. Institut.
 Orator. L. VI.

Augustin. L.
 IX. Confess.
 c. 5.

adducit hoc,
 ut se nomi-
 nare voluit
 Eschacius
 Major Do-
 breboranus,
 translator
 Scrutini in-
 geniorum in
 Præfat.

CAP.

CAPUT I.

§. I.

Cum sint diversa hominum studia, ita, ut aliis, quæ fastuosa & sublimia, aliis, quæ grata, jucunda, amœna, hic, quæ pretiosa sunt, mente sua æstimet, diversæ hæ animorum inclinationes non solum probe sunt observandæ, ab eo, qui vim eis inferre cupit; sed exquirendum etiam, quinam affectus ab hisce propensionibus exoriri communiter soleant. Certe, qui delicatius vivere cupit, illum ad misericordiam, tristitiam metumque præ aliis affectibus aptissimum invenies, qui autem ad honorem omnia refert, eum ira & vehementiori & magis subita commoveri, anxie vero inhiantem opibus metu odioque facillime impleri posse, plus centies deprehendes. His omnibus autem facilius mentes concutiuntur, si res, quæ affectus aut sedationem aut excitationem postulant, ita proponantur, ut eas propensioni vel convenire & prodesse, vel contrariari & obesse pateat. Inde Abbas Bretevillius in Libro Gallice conscripto de eloquentia cathedraria & forensi L. IV. speciale Caput de noscendis auditorum inclinationibus inserere voluit.

vid. Thomae
in Prax. phi-
los. moral. c.
IX. & X.

§. II. Quin imò cum propellant nos diversæ passiones earumque objecta ad affectus quosdam præcipuos, qui rursus alios quodam quasi vinculo sibi nexos secum rapiunt, inde etiam passio cum dominans & superior, affectusq; pro diversitate circumstantiarum ibi regnans, tum passiones quoq; in inferiori sitæ gradu, cognatique affectus probe attendi debent. Inspicienti insuper accuratius humanas mentes facile liquere potest, sub diverso respectu in una eademque re passionem affectumque principalem sæpe etiam contrarium simul involvere, quod in ira observat Lælius: metus scilicet ibi est ob injuriam illatam, itemque tristitia, & odium ejus, qui attulit, spes quoque eam amovendi & ulciscendi, nec raro gaudium, si opportuna media adesse deprehendantur. Hæc omnia accuratiori opera sunt ponderanda.

Hic liber ex-
cerptus est
in Act. Erud.
Lips. ad ann.
1690. mens.
April.
de la Cham-
bre de arte
cognoscen-
di homines
L. II. c. 1.

Cartes. de
passion. P.
III. Art. 165.

de noscendis
animi affecti-
bus C. de ira,

§. III. Quanquam autem ita hæ mentium humanarum propensiones in genere humano distributæ deprehendantur, ut nulla indicari gens possit, ubi non & honoris, & opum, & voluptatis

de conje-
ctandis cu-
juscunque
moribus P.
II. c. 6.
Conf. etiam
Neuhuf. in
Theatr. in-
gen. P. I. c.
13. 14. 15.
L. I. c. 8.

avidum deprehendantur, si tamen majorem contemplari numerum licet, indeque judicium ferre, certe totæ gentes & nationes ad hanc vel illam propensionem magis dispositæ videntur, adeo, ut quosdam populos gloriæ maxime inhiantes, quale ingenium Romanis, alios feroces acresque, quale Italis cum Isidoro adscribit Scipio Claramontius, reperiamus. Satius autem est ad obtinendum finem, quem præfixum sibi Orator habet, ex observatione præsentis nationum mores eruere, quo etiam disciplina vitæque consuetudo publica est referenda, quam e spissiori causarum physicarum collatione judicium longius elicere, cum sic ad singula loca descendendum & particulatim solum situsque regionis examinandus foret, si inde magis tuto quid colligi debeat, quod monet quoque jam citatus Claramontius.

Huart. in
Scrutin. in-
gen. c. 4. & 5.
Joh. Wolffg.
Triersfurche
Fragen
von den
Menschli-
chen Nei-
gungen
passim. Ortia
nobis quo-
que ex parte
fecit Fautor
& quondam
Commenfa-
lis Honora-
tissimus M.
Gottfr. Poly-
carp. Mulle-
rus in Erudi-
tiss. sua de
tempera-

§. IV. Porro, si a totis gentibus nos ad humana vertamus individua, earumque indagemus propensiones, multa nobis occurrent, quæ humanarum mentium inclinationes varie inflectere movereque possunt. Primum enim pervulgatum est illud, cum singuli homines non unum idemque possideant temperamentum, sed cum genera temperamentorum variis sint mixta gradibus, inde quoque diversas variasque hominum provenire passiones, diversasque earum mixturas, ita, ut alius gradu supremo ambitionem, inferiori voluptatem avaritiamque, alius voluptatem vel avaritiam dominantem ceterasque subjectas habeat cupiditates. Et hi quidem gradus rursus multis possunt variari modis, ita, ut passiones inferiores vel sint in uno eodemque gradu, & nunc unâ superiori proxime accedant, nunc unâ procul recedant, vel altera eam magis attingat, altera ab ea magis distet, quæ omnia hic fusius ostendere, ob præsentis materiæ scopum nec licet, nec libet. Quamvis autem non sit dicendum temperamenta ita necessitare quasi animos propensionesque hominum, ut omnium maxime Medici opera ad vitia inde provenientia curanda adhiberi debeat, cujus Galenum accusat Huarto, eumque ob id refellit, ea tamen voluntatem nostram fortius disponere, incitare & inclinare, in seipso quisque compertum habere potest.

§. V. Deinde multa quoque obveniunt alia, quæ propensionum diversitatem adjuvare non parum solent, quippe cum partim ratione ætatis eo non ita fortiter propendeant pueri, quo quidem

ibiva

5 A

dem

dem senes se vetere solent, quamvis id quoque sit obvium, multos
 sapenon ætate, sed moribus, alios vero moribus, non ætate pue
 ros aut juvenes esse, ita, ut e. g. pueritia in quibusdam citius desi-
 nat, in quibusdam longius protendatur, id quod Huart. quoque
 observavit; partim etiam ratione sexus, educationis, conversatio
 nis, status & fortunæ non uno modo appetitus nostri varientur,
 quæ omnia accuratori examine sunt excutienda ab eo, qui affe-
 ctuum armis telisque pugnare cupit, quem in finem brevissimis et-
 iam hæc præmonenda duximus.

mentor, pro-
 pensionum;
 humanarum
 connexione
 Disp. hic ha-
 bit. 1708.
 in Scrut. In-
 gen. c. 4. P.
 108.
 Barcl. Icon.
 anim. c. 1. t.
 tot. Huar.
 Scrut. ing. c.
 III, & V,
 Neu huf.
 Theatr. In-
 gen. l. 1. c. 6.
 Chr. Thomaf.
 Prax. Phil.
 mor. c. XII.
 in Scrut. ing.
 c. III. p. 89.
 in sermon.
 Convival.

§. VI. Hoc saltem huic Capiti coronidis quasi loco insere-
 mus: Oratorem scilicet, si affectus sermone sint occupandi, ita
 omnia temperare debere, ut nec nimix brevitat, nec odiosæ pro-
 lixitat, accusari jure possit: Si enim nimium loquax erit, audito-
 rum attentio defatigabitur, cum tenera res sit auditus, Luthero di-
 cente, & hoc modo, quod infra doccimus, dominari affectibus
 minus poterimus. Quodsi brevitate peccetur, quomodo argu-
 mentorum pondera, prout conducit, ad animos expugnandos, fa-
 tis excutientur? Declinat hic ad excessum allegatus antea Abbas
 Bretevillius, qui serio optat, ut Ecclesiæ Ministris, ceu olim Athe-
 niensibus in Areopago Oratoribus, exordia ne concedantur. Ve-
 rum enim vero cum non sit genuinus & unicus Exordiorum sco-
 pus, quem ille quidem producit, eamque ob causam ea rejicit, con-
 ciliatio æstimationis & benevolentix in auditoribus, sed vel accen-
 sio ardoris ac preces fundendas, vel attentionis insinuata tacite ma-
 terix tractandæ dignitate, hinc si hi fines recte observentur, & le-
 gitima totius Orationis quasi proportio habeatur, non solum ad-
 mitti, sed etiam suaderi & laudari Exordia debent, quamvis jam
 olim Chrysofomi ætate querelas ob id fuisse institutas adductis
 locis jam nominatus Autor moneat. Hoc enim antiquum est, usum
 bonum legitimumque ob abusum non posse tolli.

L. II. Eloqv.
 Cathedr. &
 forens.

CAPUT II.

Potissimum Oratoris opus, quod quidem affectuum nego-
 tio est impendendum, consistere in eo, vii, si trigeant, vel
 plane absint, in animis excitentur, si vero adsint, qui non ad-
 esse

debent, sedentur deprimanturq; recte docetur. Vestigia igitur, quæ hic sequamur, Esaias in sequentibus nobis præbeat Aphorismis:

APHOR. I.

Vim illam vehementiorem, qua in affectus quoddam quasi imperium Propheta exercet, non phaleratis verborum lenociniis, sed virtute altiori obtinet.

1 Petr. II, 21.

Non solum enim hic ἅγιος θεὸς ἄνθρωπος ὑπὸ πνεύματος ἁγίου φερόμενος ἐλάλησεν, sed etiam ipse Summus Oratorum Doctor, Spiritus S., sicuti in aliis Sacrorum Autorum Scriptis, ita & in Vaticinio Esaiano summa sermonis majestate loquitur. Indicat hoc ipse Propheta crebriori formulæ illius **יהוה אמר** repetitione, quin cum cælos & terram ad audiendum advocasset, fortius hoc deinde fulmen addit. Quoniam Jehovah, non vanus homo, non tyrannus, non Rex homo, sed ipse Deus, Dominantium Dominus loquitur. Divina igitur ope adjutus loqui debet, qui vehementius fortiusque loqui vult, & quo magis propitium optimum hunc æterni Numinis Spiritum habemus, eo feliciter quoque alios movemus, uti recte observat Valentinus Thilo.

Cap. I. 2.

in Pathol. orator. C. II. general.

APHOR. II.

Nunquam de capiendis Auditorum affectibus Esaias sollicitus est, quin non & ipse affectu occupatus verba faciat.

in Quæstis Oratoriis P. I. Quæst. 24. P. 82.

Patet hoc per totum vaticinium ex ipsa Orationis structura, ut attentius id perlegenti vel lætitia vel tristitia, ira aut alius affectus, quo ipse Propheta flagrat, facillime pateat, cujusmodi loca quædam in Exegesi Aphor. sequ. III., qui cum hoc conferri debet, adducentur. Hoc etenim Oratori maxime est observandum, ut, si affectibus potens esse cupit, Orationem insigni aliquo animi motu & affectu occupatus scribat. Quod si non fiat, mortua erit, notante id Bohuslao Balbino. Sicuti enim Scriptoris affectum non facile exhauriet, qui non ipse ejusmodi in se sentit affectum, (Frustra

stra

stra enim, inquit Bernhardus, ad audiendum legendumve amoris carmen, qui non amat, accedit, quoniam omnino non potest capere ignitum eloquium frigidum pectus; quomodo enim Græce loquentem non intelligit, qui Græce non novit, sic lingua amoris ei, qui non amat, Barbara erit.) ita etiam affectum in Auditore Orator non facile obtinebit, frigideque illi loquetur, si non ipse quoque affectu motus verba faciat. Assumendus igitur est altiori meditatione, quem in aliis accendere cupimus, affectus, imaginatioque in auxilium vocanda, & res ita nobis in animo proponenda est, ac si ea nostra sit, nosque quam maxime tangat. Hoc si obtineris, eodem modo, quo in Te provenit iste animi motus, eundem quoque in aliis facilius producere poteris. Sic ipse tuus affectus suggeret, quibus vix meliora in Rhetorum præceptis invenies, sic *præctice exploratos cognitosque singulos habebis affectus*, quod, ut a nobis fiat, sedulo inculcat Frankius.

in Manud. ad Lect. Script. S. Addit. I.

APHOR. III.

Motus affectus internos, sequentesque inde certas actiones externas cum signis propriis diligenter observatas, prudenter manifestat

§. I. Facile hic Aphorismus ex præcedenti gignitur. Nam cum in affectu ab objecto ejus, quod in intellectu repræsentatum erat, voluntas ita fortiter afficiatur, ut rem bonam aut malam judicatam vehementer appetere vel aversari deprehendatur, hinc validus hic appetitus, aut fortior rei abominatio, quam ipsa in se sentit anima, ita eam intimius penetrat, ut & per externas quasdam actiones luculenter sæpius erumpat, ita e. g. qui ira ardentiori flagrat, illata crepitat mala, sanguinem, vulnera cædesque spirat, imo volocissime ad arripienda furoris arma rapitur. vid. iratum egregie depictum a Seneca & a Basilio M. Ejusmodi quid in ceteris quoque affectibus facile est deprehendere.

Sen. de Ira præcip. c. I. Bas. in Hom. ἐν λακίσοις dicta.

§. II. Hæc autem Orator, non prout obveniunt, usurpet, sed iudicio prudenti cautoque, quæ inde ad exponendum affectum suum excitandumque alienum faciant, sapientius perpendat. Habet

B

hic,

hic, in quo Prophetam gnauiter imitari potest. Audiverat iste insigniorem Dei Patris de Christo Filio suo concionem, & cognoverat, quanta sit ejus majestas, quanta ejus beneficia, hinc teneri non potest, quin non solum in aliis intimiorem excitet lætitiã sed & ipse summo gestiat gaudio, inque media exclamet concione, ac in carmen gratulatorium, uti Brentius in Commentar. loquitur, erumpat. Hoc enim solenne est eis, qui summo exultant gaudio, ut etiam ad similes affectus excitent alios, quod & alii Prophetæ observant; interdum etiam, quod & in loco alleg. fit, creaturas inanimatas ad similem affectum movere velle videntur, quo pertinet etiam locus Esai. XLIX, ubi cœlum, terra, montes ad jubila excitantur. Sæpius inde quoque Prophetæ in cantiones subito erumpunt, aut interdum in preces, quas affectus ardens protrudit, animi desideria resolvunt. Et hinc in antea adducti Evangelici Jubilæi, quod ex meditatione antecedentium Spiritu S. plenum Prophetam intimare, recte æstimat Varenius, prædicatione affectum & suum testari, & penes alios quoque accendere Orator hic facere cupit, id quod haud difficulter colligitur, cum ex emphatica locutione: Cantate Domino canticum novum, de cujus sensu consule B. Geierum, tum ex crebriori repetitione verborum excitandi, omniumque maxime, cum meditans adhuc quasi de antea auditis, animoque stupens ovansque, Jehovah inducit קָבַר & תַּנְחִימֵם tanquam fortem & potentem Imperatorem bellicum, omnes vires suas colligentem, hostesque superantem. Ceterum notes hic eundem plane motum Esaiæ sensisse quoque Davidem, qui similia canit Psalm. XCVI hoc tantum discrimine observato, ut, quæ hic brevius dicuntur, Psalter ibi quasi toto effuso pectore proluxius loquatur. Denique observes, cum ea, qualia jam in Propheta notata sunt, gestum vultumque ipsi rei prolatae convenientem requirant, eundem quoque Prophetæ in ejusmodi locis attribuendum esse, quod ostendetur inferius Cap. III, Aphor. IV.

E. XLII, 10, seqq.

E. LXVI, 10, & XLVIII, 20.

v. 13. adde

Esai XLIV,

23. vid. Carp-

zov. in Ev-

angelisten

Altes Te-

stam. p. H.

Conc. ad

Domin. Qua-

simodogen.

p. 74.

vid. Esai. XII.

Esai. xxxIII,

2. seqq.

Comment. in

h. l.

Comment. in

Pf. xxxIII,

3.

Esai. XLII, 13.

APHOR.

APHOR. IV.

Affectus ad rem præsentem pertinentes non solum prudenter eligit, sed in ordinandis iisdem etiam, si scopus non contrarietur, affectus gratiores præmittit, primariumque deinde fortius inculcat.

§. I. Iudicat de priori Abbas Bretevillius, arcanum omnis verioris eloquentiæ in eo consistere, ut sequamur naturam, & affectus materiæ accommodemus. Non enim omnes affectus omnino conveniunt negotio, cum sæpius alter alterum tollere possit, imo in iis etiam, qui adhiberi possent, selectio habenda est, ut qui magis ad rem faciunt, eo melius urgeri queant. Vides autem in eo solite occupatum esse Prophetam nostrum, cum primis Cap. XLVI. XLVII. XLVIII. LXIX. Susceperat ille, Ecclesiam Domini erudire, exhortari, solari, ne futura Babylonica Captivitate felicitate hostium successu offensa & de salute civili & sui ipsius quoque desperaret, nec, quod in hoc casu fieri solet, idolis victricium gentium adhæreret. Prudenter igitur affectus, qui ad hanc requirebantur materiam, eligit, suaviterque ordinat. Viderat autem haud difficile primum, amorem & misericordiam divinam graviter esse delineandam, ne putaret populus Dei, Deum ipsi feraliter irasci, quod agit Cap. XLVI. sub eleganti Schemate curæ & affectus materni, quod Lutherus ita vertit: Die ihr von mir im Leibe getragen werdet/ und mir in der Mutter lieget/ licet ibi in עַרְשֵׁתִי uti Esai, xxxv. 11. potius paragogicum esse, & terminus a quo, cui subjicitur terminus ad quem, in versu sequenti יָעַר זְקֵנָה, item יָעַר שִׁיבָה, indicari hic videatur, quod annotat quoque Munsterus & Varenius, nec non Grotius in h. l. licet Hieronymus in Comment. istud ׀ pro pronomine affixo habeat, quasi sit in fontibus: Portati a me utero, i. e. a meo utero, quam interpretationem neminem improbatum esse, auguratur Forerius, cum tamen sic ׀ illud non particulæ ׀ sed sequenti voci addendum fuisset. Elegantisime igitur sensum reddi-

B 2

reddi-

Eloq. Cath.
& for. LIII.
de elocut.
p. 296.vid Bohuslae
us Balbin.
Quæst. Orat.
p. 1. Quæst. 24
p. 83.

v. 3. 4

uti Esai, xxxv.
11.T. IV. Critic.
Sac. Angl. in

Annotatis
ad Esaiam.
in Bibl. Sacr.
Latin

reddidit Sebast. Schmidius ita: Portati ab utero, lati a vulva; & verba sequentia hoc modo: Ego idem, (sum) & usque ad canitiem ego portabo: Quod ita expresserunt LXX. Interpretes: *ὁ ἀιρόμενος ἐκ κοιλίας, ἐκ παιδῶν*, & rursus v. 4. *ἕως γήρας*. Quanquam enim Lutheri versio etiam hoc Schema pulchre urgeat, tamen & hæc fontibus magis conveniens, magisque rei vis exprimi videtur, cum sic affectus divinus affectui materno adhuc præferatur, quoniam & longius se extendat, & plus efficere valeat, notante id quoque Brentio in h. l. Rursus ne, cum inter Babylonios degerent, obli- ti Numinis veri procumberent ad idola contemptus horum Deo- rum vanorum illis erat incutiendus, quod fit in eodem Cap. XLVI. Deinde, ut scirent quoque, Babylonios, quorum importunum im- perium motum tristitiamque incutiebat, esse coercendos, egregie eorum cladem iramque Dei adversus gentem hanc Cap. XLVII. ob oculos ponit, ubi initium statim Capitis non levem Dei iram ex- planat, quam omnium maxime ostendunt verba *אֲנִי אֶפְרַיִם אֲנִי* ubi non conveniunt omnes interpretum sententiæ; Lutherus: Und soll mirs kein Mensch abbitten: Vatablus Δ similitudinis in- telligit cum aliis, ut sensus sit: Occurram, non sicut homo, sed sicut leo, ursus, &c. cujusmodi phrasis de Deo alias etiam adhibetur; cui sententiæ gemina est illa, si illud *אֲנִי* non substantive, sed ad- verbialiter accipias, reddasque: Occurram non humaniter. Se- bastianus Schmidius cum Luthero ferme: Nec intercedere sinam hominem, cum vox *אֲנִי* hunc sensum quandoque obtineat, quo- modo vocum statuenda esset hypallage, quod vult quoque Glasfi- us. Quamcunque igitur sententiam arripas, licet Vatabli illa tex- tui authentico utique convenientior minusque torta videatur, sum- ma tamen Dei ira in Babylonios inde cognoscitur. Et sic hæc- nus molliverat Propheta Judæorum animos, ne tamen promissa be- neficia vel sibi vel idolis adscriberent, hinc Cap. XLVIII. ipsi & in- culpandi & aliter informandi erant. Omnium autem maxime prudentiæ laudem merentur Cap. XLIX. posita, nam, ut ne nimis, cum hæc ita prædicta essent, temporali felicitati alligarentur animi, spiritualem istam liberationem salutemque graviter depingit, lætiti- amque summam accendit, ubi rursus tristitia Ecclesiæ lamentatio- ne

v. 5. f.

v. 3.

Thren. III.

10.

vid. Glass.

Grammat.

Sacr. L. III.

Tract. V.

Can. I.

vid. Eduard.

Leigh. Cri-

tic. S. V. T.

sub hac voce

Gramm. S. L.

IV. Tr. 2.

Observ. 21.

v. 4 - 8.

v. 9. f.

v. 14.

ne

ne anxia, & amor, misericordiaque divina sequentibus verbis descripta egregie immiscetur. Quænam interim Ecclesia hic intelligenda sit, vid. fusius disputatum a Varenio.

Comment. in
Esai. P. III.
Orat. IV. ad-
de Carpzov.

§. II. Non solum autem, qui affectus huc referendi, sed etiam quo ordine locandi sint, accuratius Propheta dispicit, quod in Aphorismo quoque fuit observatum, id quod in adducto antea loco ibidem animadvertere licet, ubi amor & misericordia divina, tanquam affectus gratisissimi præmittuntur, animique monstrata Babyloniorum ruina prius reficiuntur capiunturque, quam severiori oburgatione iidem vulnerentur, quod & alibi animadvertere poteris.

APHOR. V.

Id, versus quod affectus oriri debet, vivide delineat, eamque ob causam comparationes egregias immiscet, aut in exemplis rem luculentius depingit, interdumque, si status mutatio intercedat, eum studiose describit, & utrumque sibi apte opponit.

§. I. *In voluntate enim nostra non est situm, directe excitari vel auferri passionem, sed tantum indirecte, per representationem rerum, qua solent jungi passionibus, quas habere volumus, & quæ contraria sunt illis, quas volumus rejicere, docente Cartesio, quamobrem in intellectu talis rei imago est producenda, quæ eam vel appetitu vel fuga dignam voluntati sistat, describendumque id propter fusius est, affectus objectum secundum omnes circumstantias illas, quæ affectui excitando inservire possunt. Dum igitur hoc fit, insimul objectum istud nobis in specie vel ut bonum vel ut malum representandum est, quo voluntas iudicio hoc specialiori de rei bonitate aut malitia, quo velis, dirigi possit. Ejusmodi delineationibus plane egregiis repletus abunde est codex Esaianus, cum primisque hic legi meretur Cap. XIII. Cum enim, quod statim inscriptione*

de passion.
P. I. Art. 45.

Gentzken,
de passion.

P. I. Gene-
ral. C. I.

§. 5.
Adrian. Hee;

rebord. Disp.
Prætic. XIII.

§. 3.
de la

Chambre. l. c.
L. I. c. 2.

Capitis vocibus **כְּשֵׁן בְּבַר** tanquam manifesto bellico indicatur, tristi futurorum imagine Babyloniorum animi essent conturbandi, ita hæc omnia ad vivum exprimuntur, ut, quæ antecesserunt hanc calamitatem, quæ in ea acciderunt, & quæ postmodum eventura erant, copiose proponantur. Inducitur igitur Deus ipse tanquam bellator, copias suas strenue convocans, bellique signa recensentur, quale est vexilli elevatio, convocatio turmarum bellicarum voce manuque, quod prius Propheta indicat verbis: **לְעַלְמֵי שָׂאֵרְיָם** quod secundum Vulgati expositionem montem caliginosum denotare debet, cujus versionis Apologiam quasi Forerius suscipiens, *Vulgatus*, inquit, *tanquam esset* **בְּשֵׁן**, *forma a feminina, vocat Babylonem montem obscurum, quasi ad nomen Babel alludens, propter confusionem & ignorantia tenebras vel imminencia mala,* aut, uti Grotius vult, ideo, quia vetus Babylon in palustribus locis sita erat, unde ascendens vapor urbem obscurabat, quam recte, quam ad naturalem verborum structuram convenienter, penes prudentes iudicium esto. Certe mons est locus signi efferendi, non contra quem, uti in textu positum **לְעַלְמֵי** hic male vertitur, efferendum est, quod *συνάφεια* textus facile ostendit. Apparatu hoc bellico ita descripto nunc anxietas summa Babyloniorum, quod fieri solet in annuntiatione belli gravioris & periculosi, exponitur. Mox ipsa calamitas inferenda perspicue recitatur. Egregie hic summa trepidatio, infantum trucidatio, violenta mulierum stupratio hostiumque feroces & fere immanes actiones recensentur. Tandem quoque effectus tristis, devastatio lugubris, verbis gravissimis subjicitur.

v. 7. 8.

v. 9. 18.

v. 14. 16.

v. 17. 18.

v. 19. seqq.

conf. paria

exempla

Esa. XLVII.

I. 5. LX. tot.

c. V. 26. f.

§. 2. Insuper etiam, ut clarius percipiatur objectum, exempla & comparationes sunt immiscendæ, & illæ quidem, quæ ad movendum affectum maxime conducunt. Ostendendum etiam tale quid in objecto nostro inveniri, ut facilius moveantur animi.

Ant. leGrand

Instit. Phi-

los. P. IX.

Art. VI. n. 7.

v. 12. 13.

v. 4. 5. conf.

etiam Esa. V.

29. 30. c. 1. 8.

Ita prodest e. g. ad producendum metum, & tristitiam cruenta prælia, truces hostes, loca horrida, sævas bestias introduxisse. Evolve Caput LXVI. ubi Deus curam suam curæ maternæ comparat Esa. XXXI. hostibus, se ut obvientem leonem piis ut avem pullos defendentem sistit, cujusmodi comparationibus abunde repletus est

Codex

Codex Esaianus, nec non exemplis interdum immixtis, uti Cap. v. 2. v. 17. ad fin. Conf. Esa. XLVII. 1. 5. collatis v. 7. 9.

APHOR. VI.

Quo vero auditor ad propositum objectum magis attendat, & de eo altius meditetur, nunc graviores ad audiendum præmittit excitationes, nunc thema severius inculcat, varioque modo repetitum sistit.

Nam cum diutius objectum ab intellectu voluntati proponitur, & ipse intellectus intimius & cum mora id speculatur, magis magisque voluntas allicitur, & sanguinis Spirituumque animalium motus citius promovetur. Id quod in eo, qui diutius injuriam illatam mente volvit, perspicuum est, quo enim magis de ea cogitat, eo magis magisque etiam accenditur, furoreque æstare incipit, de quo paulo prolixius disserit Huartes. Hæc igitur animi attentio mentisque meditatio omni modo est procuranda. Eandem ob causam dicendis Propheta sæpius graviores præmittit excitandi formulas, ut fit statim Cap. I. Audite cæli, & ausculta terra, ad quem locum inferius quædam erunt monenda. Ita Esa. XXVIII. auditores suos Propheta excitat. Non solum autem excitat eos, sed etiam thema proponendum altius inculcat, multumque sæpe repetit, uti fit Cap. LIV. Canta, sterilis, persona cantu & jubila, quem ternarium eleganter vertit Paulus Gal. IV. ἐν φερίῳ ἤντι ἐν ξῶν καὶ βόησῶν. Et Esa. LXV. lætitiâ in piis ob promissam felicitatem excitaturus nunc per dulce epulum, nunc per plausus lætos sem exprimit graviterque inculcat, quo simul facit sæpius & non absque causa repetita vox קָנַן Conf. Es. XLIX.

in Scrut. ing. C. V. p. 142.

C. III. Exeg. Aph. I. v. 23.

v. 1.

v. 27.

v. 13. 14.

v. 12. 20. 21.

APHOR.

APHOR. V.

Porro, ut affectus primarius facilius obtineatur, illos, qui cum eo conjuncti sunt, in auxilium vocat, & sensim sensimque vires ei addit, ut animi facilius expugnentur.

L, II, c, 1.

Monet citatus sæpius de la Chambre, vix inveniri affectum, qui non aliquem, aut plures, aut antecedentes, aut comitantes affectus teneat. Hinc si ille affectus, quem superiorem esse cupis, expugnatu difficilior videtur, aut si negotium tractandum est mollior, mens ita quasi per insidias erit debellanda. Ita e. g. qui irascitur, ob infamiam sibi aspersam, penes eum pudor quoque locum non potest non obtinere, quod si adsint media eam removendi, spes simul conjuncta erit, & e contrario, si mala ex læsione famæ proventura adspicit, tristitia aut metus simul oritur. Si hos igitur affectus quis in eo aggrediatur & obtineat, iram quoque simul inflammabit, ignesque animo injiciet. Idem in I. statim Esaiæ Cap. quod sane maxime καθυστικόν est, & quod vel solum peculiarem mereri laborem videtur, observatum reperies. Objurgandi erant impii, terrendique annuntiatione meritarum pœnarum. Primum igitur videt, hic aptissime pudorem ob commissa scelera illis esse incutiendum. Quamobrem ut rubore suffundantur, in conspectu cœli & terræ, beneficia a Deo collata, & maleficia ab ipsis perpetrata eis ante oculos ponuntur. De quibus enim DEUS dixerat בְּנֵי אֱדוֹמָה / de iis mox subjicitur וְהָיָה / & illi ipsi, quos ita præ aliis extuli gentibus, illi, inquam, בָּשַׁע בִּי / abalienarunt se retrorsum, uti reddit Schmidius, vel ut Lutherus optime: Sie sind von mir abgefallen, tanquam subditi rebelles & infideles, conf. 2 Reg. I. Ita, si verba sequentia adhuc addas, pudori ciendo primum studet. Quo autem pœnæ certioris & magis propinquæ videantur, hincque metus citius oriatur, iram quoque divinam copiosius ipsis exponit.

APHOR.

vid. de voce
 773 Bibli-
 andr. Delic.
 Ebraeo Ho-
 miletic.
 die XI. Aus-
 fertigung.
 p. 695.
 vid. Edward.
 Leih. l.c. sub
 hac voce.

v. t.
 Esa. I. 4. f.

APHOR. VIII.

Quodsi mens affectu vehementius sit quasi contundenda, contrarii quoque affectus interdum advocantur, varietateque miscentur.

Sunt enim affectus miscendi, ut dolorem leta interdum præcedant & vice versa. Nam Barbara est Musica, chorda si semper eadem oberratur, uti loquitur Bohuslaus Balbinus. Interdum affectus aliquis ita animo est inculcandus, ut vehementius pungat, hinc fit, ut vel affectu molliori prius leniatur, deinde acutiori subnexo magis dolore afficiatur, vel vice versa. Sæpius quoque nimis duri sunt animi, ut inde opera danda sit, ut omnibus modis aliquis motus in illis producat. Sicuti igitur secundum monita præcedentis Aphor. per insidias quasi quandoque est incedendum, ita hic modus emissioni omnium copiarum in bellis comparari potest. Contrarios ejusmodi affectus subinde a Propheta moveri cernas. Quodsi examines modo allegatum Cap. I. ubi totius capituli Scopus erat, Judæos ad seriam excitare poenitentiam, hinc & spem & metum in iis accendere cupit, simulque & iram & misericordiam divinam proponit. Evolvi potest Varenius, qui iram DEi Cap. I. propositam e textu studiose eruit, ostenditque, quomodo illa v. 10. 11. ut accensa, v. 13. 14. ut magis magisque crescens, tandemque v. 15. quasi plenius effusa depingatur.

P. I. Quæst.

24. P. 83.

v. 4. ff.

v. 19. 20. 21.

v. 26. ff.

conf. C. XI.

III. 14. ff.

cum primis a

versu 22.

APHOR. IX.

Ut, quod antecedens docebat Aphorismus, varii pluresque affectus misceri possint, non raro affectum aliquem DEI *ἀνθρώπων κτλ* ipsi tributum, vel aliorum graphice proponit, & quæ vel interne vel externe, dum affectus adest, occurrere solent, accurate exponit.

C

quam-

v. 1. ff.

Quamquam proprie affectus in Scra. S. contentos eruere ad Exegetam pertineat, & Oratori Sacro strictè sic dicto non conveniat, hic tamen affectus ope exegeteos erutos vivide aliis exponere debet. Sic Propheta iram divinam adversus Babylonios Cap. XLVII. egregie describit. Obtinet autem hic illud, quod antea etiam monitum fuit, objectum scilicet causasque affectus meditatione studiosa in nostro volvi debere animo, ut imaginando illum ipsum affectum obtineamus. Porro quoque ea omnia, quæ dum affectum patimur, intra nos sentimus, quæque ostendunt se extra nos, ut sunt certa signa affectuum, quæ vel in toto vultu, vel tantum in oculis, ore aut toto corpore apparent, observari de-

P. II. Art. II. 3. ff. 1. c. vid. de voce

וּוּו Geier

in Psa'm.

XXII. 15.

E. I. de Pon-

Eleg. 2.

v. 8.

Bibl. Crit.

Anglic. T.

IV. Annot.

ad Esai.

Rethor. 5.

Tr. I. Cap. 10.

in Histot. na-

tural. P. IX.

Art. 9. n. 4.

v. 7.

bent. vid. de his Cartesium. Ita ab Esai C. XIII. timor metusque Babyloniorum fortiter exprimitur: Habes ibi cor liquefcens, quod Ovidius Poëtice ita descripsit:

*Sic mea perpetuis liquefiunt pectora suris,
Ignibus admotis ut nova cera liquet.*

Habes insuper dolores, cruciatus stuporemque alterius ad alterum. Habes vultum colore affectum prodentem, quem indicant verba פְּנֵי לְהַבִּים / i. e. facies flammaram, ubi quidem nimis longe petita est explicatio Jesuitæ Forerii, cum dicit, eos, qui metu anguntur, si accedant inedia & vigilia, macilentiores factos nigrescere & exsiccari, velut carnes, quæ ad ignem suspenduntur, exsiccanda. Cum potius ob ruborem pudoremque ex sceleribus commissis, quorum memoria recurrit, suffusum, metumque & pavorem summum admixtum hæ ipsis tribuantur facies, quo modo convenientius rem explicat Glassius. Non enim semper pallemus metu, sed si aliorum affectuum confusio accedat, rubere quoque & ardere quasi multorum facies videmus, quod ostendit quoque Anton. le Grand. Tandem remissæ & languentes adduntur manus, ut vix excellentius adeo trepidatio & formido Babyloniorum exprimi potuisset.

APHOR. X.

Quo melius affectus insinuetur, passion-
nes & inclinationes hominum ita observat,
ut

ut, ubi dominans in genere deprehenditur, ei imprimis affectus accommodetur, sin vero ob mixtam auditorum turbam non una eademque in omnibus sit passio, singulorum inclinationi per admixta convenientia argumenta consulat.

§. 1. Quod enim monet Abbas Bretevillius, vehementiam non semper esse orationi addendam, sed mollius quoque interdum incedendum esse, illud Oratori utique non negligendum est. Ita si quem in omnibus suo consulere intelligimus honori, citius affectus sequetur, si res inculcanda ita proponatur, ut famæ ac splendore inde quid accrescere credamus. Si igitur res est oratori vel cum uno tantum, vel cum pluribus, in quibus tamen eadem passio dominans esse videtur, negotium non ita difficile erit. Quod si autem plures, quorum diversa sunt studia, occurrant, non una quoque incedendum erit via. Quamobrem inspersis occulte argumentis, quorum alia honorem, alia delicias, alia divitias ostendunt, singulorum passioni consulendum erit, ne dicas forsitan alias, quæ movent hunc, alium vero vix tangunt.

§. 2. Evolvamus Prophetam in superbiam muliebrem impetuose invehentem prædictione vilioris status. Nihil enim magis fastuosis mentibus dolorem afferre poterat, quam si abjecta & turpis ejusmodi conditionis mutatio ipsis annuntiaretur. Simili modo cum Babyloniis Cap. XLVII. procedit. Plerumque autem non unius ejusdemque generis sunt auditores, hinc objectum, quod antea monuimus, ut splendidum, ut gratum, ut commodum proficuumque est proponendum. Neglectum hoc non videas C. XLIX. cum primis. Erat lætitia, descriptione fructus Evangelii & amplitudinis Regni Christi, piis inspiranda, hinc quæ versu 7. dicuntur nec non versu 18. & 21. egregie Ecclesiæ ornamentum indicant, cum etiam Reges ut ipsius curatores imo & adoratores introducuntur. Jucunda deinde sunt, quæ versu 9. 10. 11. de pratis amœnis dulcibusque fontibus dicuntur. Utilitatem, quæ in

C 2

2020

de eloquen-
tia cathedr.
& forens.
L. IV.C. III. v. 16.
seqq.

adde C. LXV.

v. Calovius
in Bibl. illu-
strat. de for-
mulaאֵימָר
אֶרְצָא
לְפָנֶיךָ

405

toto dicuntur capite, facile promittunt, nisi speciatim, referre quis huc velit v. 17. ubi Lutherus cum multis, forsitan Græcos, qui habent *καὶ ταχὺ ὀκνοδομηθήσῃ*, securus, verba Hebr. ita redditit: *Deine Baumeister werden eisen* / cum tamen in textu non sit *אֵיזֶן* sed potius *אֵזָרָה* sensu non plane eodem, quod annotat quoque Varenius.

APHOR. XI.

Ut sedentur apte affectus ii, qui ex animis sunt evellendi, nunc objectum aliter dēteribit per circumstantias alias & contraria argumenta, ac affectus id postulat, nunc meditationem mentis avertit ad objecta aut diversorum aut contrariorum affectuum.

Possent Aphorismi generaliores aliquot affectuum sedationem concernentes hic subnecti, sed cum reperere ea quæ ex antea dictis ad hanc quoque materiam accommodari possunt, aut justo prolixius agere nolimus, potissima unico & hujus capitis ultimo inclusimus Aphorismo. Quod autem in Exegesi Aph. V. monitum fuit, voluntatem per objectum, ab intellectu, vel ut bonum, vel ut malum repræsentatum incitari, moveri, flecti, illud hic quoque denuo est inculcandum. Quamobrem cum objectum hoc voluntati hoc modo oblatum ita eam afficere possit, ut inde affectus oriatur, haud difficulter sequitur, objectum plane aliter quam quidem apparuit, cum affectum eliceret, esse depingendum, si isti voluntatis motus cessare debent. Multum igitur ad demendum timorem tristitiamque non levem in piis, qui ob calamitates multas Ecclesiæ acerbissime iratum concipiebant Deum, conducebat, ipsis ostendere, Deum adhuc esse ipsius Deum, adiutorem, confortatorem. Ita non parum faciebat ad adimendam vanam in Ægypti auxiliis confidentiam, ea longe aliter describere, quam quidem esse credebantur. Prodest quoque immixtione affectuum aliorum suppressere affectum, ut cogitando aliena avertatur mentis consideratio ab objecto affectu.

Es. xli, 8. 9.
10.
adde Esa.
xxxv, 3. 4.
Es. xxxi, 1.
2. 3.

affectus sedandi, id quod per diversionem affectum debellare Gentz-
 ken vocat. Ejusmodi quid videri potest C. XLIV. ubi scopus capi-
 tis indicatur verbis: **נִיִּי לֹא תִיָּאֵס** ne timeas. Qui metus ut sedetur
 omnipotentia & omniscientia divina, mox idolorum vanitas vers.
 sequentibus & ulterius quoque Misericordia divina in delendis pec-
 catis conspicua menti obicitur considerata. Quin imo sæpius ab
 affectu uno mens deducitur ad affectum plane contrarium, quæ so-
 brie intelligi debent. Cartesius hoc generale affectuum remedi-
 um dicit, idque fieri per revulsionem Gentzken asserit. Referri
 huc potest C. X. a v. 28. ad v. 32. Confirmandi scilicet erant cives
 Hierosolymitani, ne, cum appareret exercitus Sennacherib, plane
 abjicerent animos. Geographice igitur primum adventus, furor
 dein ejus describitur. Nam ita versus 32. optime redditur: adhuc
 ipso die, quo in Nob consistendum, agitabit manum suam ad
 montem filiae Zionis; & sic **וְאֵל** illud Emphaticum non est otiosum,
 monente Ludovico de Dieu. Hac omnia metum magis augere
 videbantur, sed in versibus sequentibus prædicta sub figuris pulcher-
 rimis hostium clade animus inflatur vehementius.

de pab. C. V.
v. 6. 22.

v. 2.
v. 6. 7. 8.

v. 22.

P. III. de
passion. sub
finem.

P. I. Gen. de
pass. C. V.

in Critic. §
adde Vate-
nium,

CAPUT III.

APHOR. I.

**Eum, cum in affectu versatur Propheta, ad-
hibet stylum, qui affectui conveniens videtur.**

Monetur hoc sæpe ab artis Oratoriæ Doctoribus. Cum enim na-
 turaliter affectus in ea nos prorumpere verba cogat, quæ affectui hu-
 ic exprimendo conveniunt, ita ut lætus non nisi læta in suis spiret
 sermonibus, tristia tristis; hinc Orator etiam verba sua ita debet
 componere ut affectus sequantur naturam. Cavendum igitur, ne
 circumscripte aut nimis artificiose hic loquamur, quia affectus solent
 esse abrupti & ita omnia construi debent, ut quasi in ipsa oratione
 modo effundi videantur. Vides hinc Prophetam nostrum in ma-
 teria grata de flore liliorum, gloria Libani, decore Saronis, fontibus
 amœnis jubilisque, in materia tristi de terræ motibus, obscuracione
 Lunæ & stellarum, feris bestiis loqui. Inde crebriores fortiores.

v. Bohuslaus
Balbinus l. I.

Quæst. xxxi,
p. 81.

c. LI.

Es. xiii, xiv

v. 2. que figuræ illæ. Qualis Pathetica illa c. I. Apostrophe. Putat quidem Jesuita Forerius per cœlum & terram incolas tantum orbis intelligi, & nihil aliud esse, quam sicuti alibi dicitur: Audite hoc omnes gentes, auribus percipite, qui habitatis orbem; sed magis affectum exprimit Varenius, dum per **יְהוָה** quicquid est testium cœlestium, & quicquid hoc vocabulo præter Jehovam significatur, per **יִשְׂרָאֵל** quicquid præter Israelem creaturarum inferiorum est, non exclusis aliis nationibus nec brutis, nec ipsa terra, intelligit. Deus itaque ipse tanquam Actor, Israel ut reus, spectantibus creaturis omnibus producitur. Ita enim diserte terra ad audiendum excitata a suis distinguitur incolis, & ipse Forerius alibi non negat, insensibilia corpora a Prophetis in magnis rebus interdum compellari voce, Patheticam quoque orationem, figurisque validis permixtam legere potes C. XLV. Et quis omnes vel Allegoricas vel Metaphoricas vel Ironicas locutiones, tot exclamations, tot detestationes præter necessitatem colligeret? Istud tamen notandum sedulo hic est, non ita oratione imprudenter esse assurgendum, ut negligatur iudicium accuratius. Quis enim non rideret insulsam illam concionem, quam se cum aliis audivisse Balduinus dicit, in qua aliquis Christum appellavit Duc de Jerusalem, duodecim Apostolos Ambasiatores?

Deut. IV, 26. xxx, 19. xxxi, 28.

Es. xxxiv, 1. ad Es. xlii, 23. Conf. Glass. in Rhet. S.

Brev. Instit. Ministr. Eccl.

APHOR. II.

Hinc etiam, quo ipsius dicentis affectus melius pateat, mox humana blandaque, mox severiori & acerbiori compellatione utitur.

Hoc rursus ii agunt, qui naturam affectus accuratius sequi volunt. Vide Es. XLI. ubi Sebastianus Schmidius cum versione vulgata pro **יִשְׂרָאֵל** legit **יִשְׂרָאֵל** / & transtulit: moribundi Israelis. Lutherus ad affectum misericordiæ accomodatissime: *Zhr armer Hauffe Israels* v. de voce **יִשְׂרָאֵל** Leigh in Crit. S. V. T. De attributo nomine Jeschuran vide, quæ sane jucunda habet Brentius in Comment. ad Es. XLIV. Maximam ita iram indicant verba, Esaiæ I. Audite verbum Jehovæ, Principes Sodomæ, percipe legem Dei, popule Gomorrhæ. Id quod certe in auribus eorum non aliter sonuit, quam si nos vocaremus Principes & plebem Chri-

v. 8.-14.

adde Carpz. Esaias: Predigten P. II. p. 313. v. 10.

Christianorum Ethnicos aut Turcas aut Tartaros, quæ Verba sunt Brentii in Commentario. Adde Es. XXVIII, 14. Li. 7. aliaque loca plura.

APHOR. III.

Si pinguntur contrarii affectus aut status contrarius describitur, verba quoque contraria sibi in vicem apte respondentia adhibet.

Ita Cap. XXXIV, ubi hostibus Ecclesiæ summa annunci-^{v. 5. 6.} antur mala, cruenta depinguntur prælia, flumina in picem conversa, spinæ, vepreta, fera animalia immiscentur. Econtrario autem in sequenti Capite XXXV, ubi status Ecclesiæ N. T. efflorescentis describitur, campi amœni, rivorum fluviorumque & bestiarum ejectionis mentio fit. Hæc omnia non obiter aspicienda, sed ab Oratore sacro, si simile negotium tractandum sit, imitatione sedula in usum vertenda sunt, ad quam imitationem styli Biblici sæpius hortatur Hülsemannus in Methodo concionandi. ^{adde Es. LXV, 13. 14. 15.}

APHOR. IV.

Prout requirit affectus, ita construit orationem, ut facile ex ipso orationis nexu spirituque intelligatur, vocem a Propheta nunc fortius, nunc submissius, nunc tardius, nunc celerius prolatam fuisse. Quin & non parum credibile est, adhibitos fuisse ab ipso convenientes gestus.

§. 1. Prius facile observant qui accentus rationem non negligunt, quippe qui affectum ita sæpius exponunt, ut etiam de pronuntiatione non levis conjectura formari possit. Refer huc quæ habet Starckius, in præfatione Luci Accentuationis præmissa, nec non Hermannus von der Hardt, in Dissertatiuncula de accentuatione. Inter alia exempla eminet quoque illud quod Esaiæ Cap. I, 7. legitur. ^{Præfixa est Andreæ Reinbeccii doctrinæ de Accentibus Ebraeorum.} Magnam

204

Magnam enim terræ Vastationem altius considerandam tradere vult Prophetahinc crebriores distinctivi illi. . . . proxime se subsequentes tardam pronunciationem innuunt istumque sen sum gravissimum progignunt: terram, & quidem non alienam, sed vestram in quam tot introducti estis miraculis, vobis posterisque vestris donatam vobis conspicientibus nec avertere cladem valentibus alieni, hostes, vobis exosi comedent. Confer, quæ ex accentuatione ad versum 9. annotat Varenius.

v. Lutherus
ad c. 37. Gen.

v. 13. 14. 15,
in Glossa
marginali
Gr. S. L. III.
Tr. V. Com.
XXIX, in not.
Huart. Scrut.
ing. C. XIII.
P. 34. Fran-
ckius in ma-
nuct. ad
lect. Ser. S.
Hod. 1. Bre-
sevill, L. V,
tot.

I. Theff. v. 21.

§. 2. Sicuti autem ab Oratore nostro pronunciationem convenientem neglectam non fuisse constat, ita etiam certe non improbabile est, eum gestu quoque decenti fuisse usum, id quod in scriptoribus sacris etiam attendendum est. Sæpius enim, nisi de gestu cogites, locus apte intelligi non potest. Quo ab interpretibus refertur illud, 1. Reg. XXII & jam citata verba Esaia I, 7. A Luthe- ro etiam huc trahitur Esaia LI, 6. Licet Glasius observet illud *וְיָדָוּ* a multis *similiter* reddi. Vide hic Dannhauerum in Her- menevt. Sacr. Ipsam enim & pronunciationis & gestuum mode- rationem ad affectus movendos vel sedandos multum facere vel inde constat, quia 1) Oratores rerum pondere destituti sæpius solo gestu plus valent, quam Oratores optimi, quibus externa, uti vo- cantur, desunt, 2) Quia sæpius orationes auditæ placent, lectæ di- splicent, & 3) e contrario sæpius scriptæ nobis arrident, quæ minus nos delectant auditæ. Hoc scilicet pronuntiationi & gestui af- fectum adjuvanti, aut ei contrarianti, est adscribendum. Cæterum notemus hic illud Apostoli: omnia probate, optimum tenete. Nam lingua, non manu verbum feritur. Nil igitur affectatum hic fit, nil coactum, sed omnia sint naturalia, facilia, libera. Deo autem, quicquid effici potest, tantum tribuatur, cujus gloria & honor actionum omnium nostrarum ultimus debet esse

F I N I S.

Exeg. B. 400 8

~~Exeg. A~~

~~Exeg. C~~

